



VI bob. HTML tili va Namu Web Editor 5.5 muharriri

Oldingi bobda Internetdagi ma'lumotlarni ko'rish bilan tanishdik. Bu bobda siz Internetga ma'lumotlar kiritish, ya'ni veb-sahifalarni hosil qilish bilan tanishasiz. Veb-sahifalar Internetda siz kuzatgan oddiy sahifalar, referatlar, elektron darsliklar va shunga o'xshash turli-tuman ko'rinishlarda bo'lishi mumkin.

Ma'lumki, hozirgi kunda Internet butun jahon axborot tarmog'i hisoblanadi. Bu tarmoqda ma'lumotlar **HTML (Hyper Text Markup Language)** formatidagi fayllarda saqlanadi. Bunday turdagi hujjatlar kam hajmli bo'lib, ularni tarmoqda kam vaqt ichida yuklash imkoniyati mavjud. **HTML** hujjatlarni **HTML** tili yordamida oddiy **Bloknot** dasturida yoki maxsus veb-muharrirlarda tayyorlash mumkin. **HTML** — bu maxsus til bo'lib, uning yordamida Internet veb-sahifalariga kiritilayotgan ma'lumotlar tayyorlanadi. **HTML** ning birinchi versiyasi Yevropa elementar zarrachalar fizikasi laboratoriyasi xodimi Tim Berners-Li tomonidan ishlab chiqilgan.

HTML faylini o'zlashtirish uchun asosan ikki xil ko'rinishdagi muharrirlar kerak bo'ladi.

1. **HTML** fayllarni ko'rishga mo'ljallangan ixtiyoriy **brauzer** dasturlari. Bularga **Netscape Navigator**, **Internet Explorer**, **Htmlhelp.exe** va boshqalarni misol qilish mumkin.

2. Tanlangan kodirovkaga mos kirillcha harflarni ko'ruvchi ixtiyoriy matnli fayllarni tahrir qilishga mo'ljallangan muharrirlar. Bularga **Namu Web Editor 5.5**, **Dreamweaver**, **HomeSite**, **FrontPage**, **Word**, **Notepad** va boshqalarni misol qilish mumkin.

Biz **HTML** hujjatlarni tayyorlashda matnli muharrirlardan, tayyor hujjatlarning Internet tizimida qanday ko'rinishda namoyon bo'lishini tekshirib ko'rishimiz uchun esa brauzerlardan foydalanishimiz mumkin.

HTML faylini ixtiyoriy lokal kompyuterda tayyorlab olish mumkin. Boshqacha qilib aytganda, **HTML** hujjat tayyorlanayotgan vaqtda kompyuter Internet tizimiga ulanishi shart emas.

HTML faylini bir vaqtning o'zida ham tayyorlash, ham ko'rish muharrirlarida ochish mumkin. **Bloknot**da kiritilgan

o'zgartirishlarni ko'rish uchun avval faylni xotiraga **.htm** kengaytma bilan saqlash, so'ngra esa uni biror brauzer dasturi, masalan, **Internet Explorerda** ishga tushirish kerak.



6.1-§. HTML hujjatini tashkil qilish

HTML hujjati — oddiy **.htm** kengaytmali, matnli fayl. Veb-sahifalarni **HTML** tili yordamida oddiy matn muharririda (masalan, Bloknotda) hosil qilish mumkin. **HTML** giper-matnlarni belgilash tili bo'lib, barcha buyruqlar "<" va ">" belgilari orasida yoziladi. Bu belgi orasidagi har bir buyruq **teg** (inglizcha — **tag**) deb ataladi.

Teglar orqali matnli hujjatning formatlarini (fon rangi, shriftlarning rangi va kattaligi, abzaslarning tekislanishi kabilar) aniqlash mumkin. Odatda matnli faylning o'zida bunday bezakli formatlash fayl o'lchamining kattalashishiga olib keladi. **HTML** tilining belgilari orqali ajratilgan **HTML** hujjati kichik hajmli va brauzer oynalarida butun bezaklari bilan namoyon bo'ladi. Bu **HTML** hujjatlarining tarmoqlar orqali uzatilish imkonini oshiradi, chunki faylning yuklanishiga kam vaqt sarflanadi. **HTML** tilini bilgan kishi veb-muharrirlarsiz ham bimalol veb-sahifalarini yaratishi mumkin.

HTML hujjat strukturasi dasturlash tillari strukturasi o'xshash bo'lib, avval ochilgan **teg** oxirida yopiladi. Hujjatning o'zi bitta katta blok hisoblanib, <**HTML**> tegi bilan boshlanadi va </**HTML**> tegi bilan tugaydi:

<**HTML**> **hujjatning tarkibi** </**HTML**>

HTML hujjatining tarkibi ichma-ich joylashgan 2 ta asosiy blokdan iborat, bular:

- hujjatning sarlavhasi (**HEAD**);
- asosiy qismi (**BODY**).

Eng oddiy **HTML** hujjatining ko'rinishi:

<html>

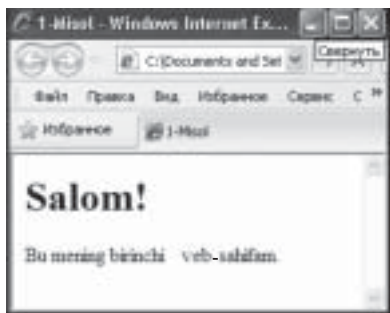
<head>

<title> 1-Misol </title>

</head>

<body>

<H1>Salom!</H1>



6.1-rasm.

<P> Bu mening birinchi veb-sahifam.**</P>**

</body>

</html>

Bu misolning **Internet Explorer** da ko'rinishi 6.1-rasmدا keltirilgan.

HTML teglari ikki turga bo'linadi:

- juft teglar, bu holda har bitta ochilayotgan **<tag>** uchun

xuddi shu nom bilan faqat **"/"** belgini qo'shish bilan hosil qilingan **</tag>** yopilgan bo'ladi;

- toq teglar, bu holda ochilgan tegning yopilishi zarur bo'lmaydi.

Teglarni lotin alifbosidagi katta yoki kichik harflardan foydalanib yozish mumkin. Masalan, **<body>**, **<BODY>** va **<Body>** belgilari bir xil ma'noni anglatadi. Ba'zi bir teglar qo'shimcha atributlar bilan kelishi mumkin. Bu atributlar teg ichidagi ma'lumotning qay ko'rinishda qayta ishlanishini anglatadi. Teglar ichma-ich joylashishi ham mumkin. Har bir ochilgan belgi (teg) o'zidan oldingi ochilgan belgidan (tegdan) oldin yopilishi shart.

Misol uchun,

<html>

<head>

<body>

<P> Bu mening birinchi veb-sahifam.**</P>**

</head>

</body>

</html>

ko'rinishda yozilgan **HTML** matni noto'g'ri.

Barcha **HTML** teglarini vazifasiga nisbatan quyidagi asosiy guruhlarга ajratish mumkin:

- hujjatning tuzilmasini aniqlovchi;
- gipermatn bloklarini (paragraflar, ro'yxatlar, jadvallar, rasmlar) jihozlovchi;
- gipermatnli murojaatlar va tayanch nuqtalarini o'rnatuvchi;
- dialog o'rnatishga mo'ljallangan formalarni yaratuvchi;
- dasturni chaqiruvchi.



6.2-§. Hujjatning tuzilishini aniqlovchi teglar

Juft teglar

`<html> ... </html>`

HTML hujjat `<html>` tegi bilan boshlanadi va `</html>` tegi bilan tugallanadi.

`<head> ... </head>`

Bu **teg** yordamida, mos ravishda, hujjatning bosh qismi boshlanadi va yopiladi. Uning tarkibida hujjatning sarlavhasi va boshqa boshqaruvchi parametrlar joylashgan teglar bo'lishi mumkin:

`<title> ... </title>`

Bu teglar orasida joylashgan barcha ma'lumot shu hujjatning sarlavhasi bo'lib, umuman olganda, hujjat nomidan farq qiladi va u brauzer oynasining sarlavha satrida aks etadi. Ma'lumot qog'ozga chop qilinayotganda esa teg ichidagi matn har bir varaqning chap yuqori burchagida chop qilinadi. Sarlavhada ishtirok etadigan belgilar soni 64 tadan oshib ketmasligi lozim.

`<body> ... </body>`

Bu teg juftligi orqali HTML hujjatning asosiy qismi ko'rsatiladi. Hujjatning asosiy qismida brauzer oynasida ko'rsatilishi lozim bo'lgan barcha ma'lumotlar aks etadi.

`<H1> ... </H1>` - `<H6> ... </H6>`

`<Hi>Matn</Hi>` (bu yerda $i = 1$ dan 6 gacha bo'lgan natural sonlar) **teg** juftligi orqali olti xil darajali matn sarlavhalarini yozish mumkin. Birinchi darajali sarlavha harflari — eng kichik, oltinchi darajali sarlavhadagi harflar esa mos ravishda — eng katta.

`<html>`

`<head> <title>Sarlavha namunalari</title> </head>`

`<body>`

`<h1> Sarlavha namunalari — H1 </h1>`

`<h2> Sarlavha namunalari — H2</h2>`

`<h3> Sarlavha namunalari — H3</h3>`

`<h4> Sarlavha namunalari — H4</h4>`

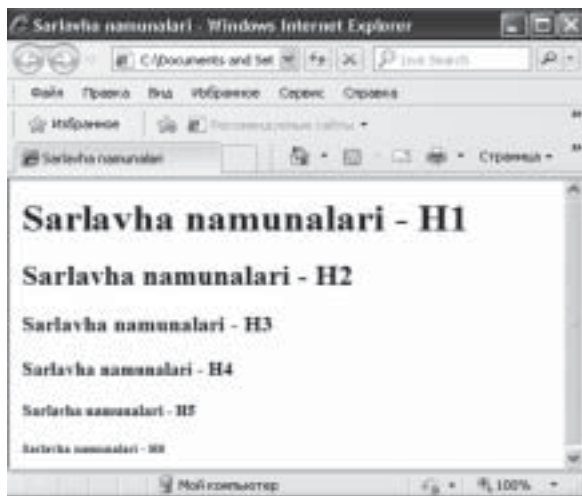
`<h5> Sarlavha namunalari — H5</h5>`

`<h6> Sarlavha namunalari — H6</h6>`

`</body>`

`</html>`

Bu misolning **Internet Explorer** da ko‘rinishi 6.2-rasmda keltirilgan.



6.2-rasm.

<P> ... </P>

Hujjatdagi har bir abzas shu teg ichida yozilishi kerak. **<P>** va **</P>** tegi orasidagi barcha ma’lumot bitta abzas deb tushuniladi.

<Hi> va **<P>** teglari bilan qo‘shimcha **ALIGN** (ingliz tilidan olingan, o‘zbekchada „tekislash“ ma’nosini anglatadi) atributini ham ishlatish mumkin. Bu holda **ALIGN=CENTER**, **ALIGN=RIGHT**, **ALIGN=LEFT** buyruqlari, mos ravishda, markazga, o‘ngga va chap chegaraga nisbatan tekislanish bajarilishini anglatadi.

<html> <head>

<title> 2-misol </title>

</head> <body>

<h1 align=center>Salom!</h1>

<h2> Html hujjatga oid navbatdagi misol</h2>

<p>Abzasni xohlagan tomonga tekislash mumkin </p>

<p align=center>markazlashtirish</p>

<p align=right>yoki o‘ng chegara bo‘yicha tekislash</p>

</body> </html>

Bu misolning **Internet Explorer** da ko‘rinishi 6.3-rasmda keltirilgan.



6.3-rasm.

Toq teglar. Juftmas teglar hujjatning ma'lum bir oralig'iga emas, aynan bir nuqtasiga tegishli bo'ladi va shu nuqtada ushbu buyruq bajariladi. Shunday teglardan biri **
**. Bu teg abzasni uzmasdan yangi qatorga o'tishda ishlatiladi va u she'rlarni kiritishda juda qulaydir.

```
<html>
<head><title>3-misol</title></head>
<body>
<h1>She'r</h1>
<p>Do'st bilan obod uying, <br>
Gar bo'lsa ul vayrona ham. <br>
Do'st qadam qo'ymas ekan, <br>
Vayronadir koshona ham. </p>
<p align=right>Erkin Vohidov</p>
</body> </html>
```



6.4-rasm.

Bu misolning **Internet Explorer** da ko'rinishi 6.4-rasmda keltirilgan.

HTML hujjatlarga gorizontal chiziq qo'yish uchun **<HR>** tegdan foydalaniladi: bu teg bilan birga, chiziqning qalinligini o'zgartirish uchun **SIZE** va chiziqning uzunligi ekranning necha foizini egallashini ko'rsatish uchun **WIDTH** atributlaridan foydalaniladi.

```
<html> <head>
<title>4-misol </title>
</head> <body>
<h1 align=center>Gorizontal chiziqlar</h1>
```



6.5-rasm.

```
<hr size=2 width=100%> <br>
<hr size=4 width=50%> <br>
<hr size=8 width=25%><br>
<hr size=16 width=12%><br>
</body> </html>
```

Bu misolning **Internet Explorer** da ko'rinishi 6.5-rasmda keltirilgan.

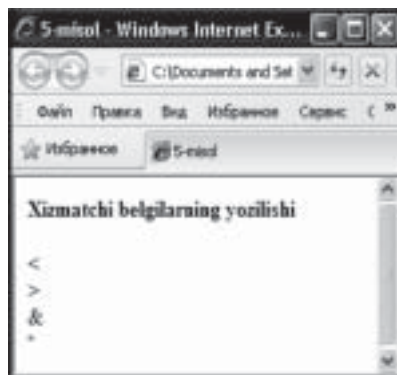
& ketma-ketligi. HTML hujjati tayyorlanayotgan vaqtda "<" va ">" belgilarini **brauzerlar**

HTML teglarining ochilish va yopilish belgisi sifatida tushunadi. Agar bu belgilarni ekranda ko'rsatish zarur bo'lib qolsa, buni **& ketma-ketligi** deb ataluvchi buyruqlar yordamida amalga oshirish mumkin. Agar matnda **< (less than)** uchrasa, brauzer "<" belgisini ekranda ko'rsatadi. ">" belgi uchun **> (greater than)** ketma-ketligidan foydalanamiz.

"&" (ampersand) uchun esa **&** ketma-ketligidan foydalanish mumkin.

(") qo'shtirnoqni hosil qilish uchun **"** ketma-ketligi ishlatiladi.

& ketma-ketligidagi buyruqlardan foydalanayotganda ketma-ketlik oxiriga albatta nuqta-vergul belgisi (**;**) qo'yilishi shart. Bundan tashqari, ketma-ketlikni tashkil qiluvchi harflar albatta kichkina harflarda yozilishi lozim.



6.6-rasm.

```
<html> <head>
<title>5-misol</title>
</head> <body>
<h2>Xizmatchi belgilarning
yozilishi</h2>
<p>&lt;<br>
&gt;<br>
&amp;<br>
&quot;<br>
</body> </html>
```

Bu misolning **Internet Explorer** da ko'rinishi 6.6-rasmda keltirilgan.

Izohlar. <!-- matn --> belgilari orasida yozilgan ma'lumotni barcha brauzerlar ma'lum bir vazifani bajaruvchi belgi sifatida emas, balki oddiy matn sifatida qabul qiladi va bu matn brauzer oynasida aks ettirilmaydi. Bu esa ish jarayonida har xil izohlar yozib ketish imkonini beradi. Misol uchun:

```
<html> <head>
<title> 5-misol</title>
</head> <body>
<h2>Ayrim belgilarning yozilishi</h2>
<p><lt;<br><!-- bu kichik belgisini anglatadi -->
&gt;<br><!-- bu katta belgisini anglatadi -->
&amp;<br>
&quot;<br>
</body> </html>
```

matnining brauzer oynasidagi ko'rinishi xuddi yuqoridagi misolning ko'rinishi bilan bir xil bo'ladi, chunki izohlar brauzer oynasida ko'rsatilmaydi.



6.3-§. Shriftlar bilan ishlash

Shrift ko'rinishini, o'lchamini o'zgartirish uchun ham maxsus teglar mavjud. Shrift ko'rinishini o'zgartirishga mo'ljallangan teg quyidagicha bo'ladi:

```
<font face="Shrift nomi">Matn</font>
```

Masalan:

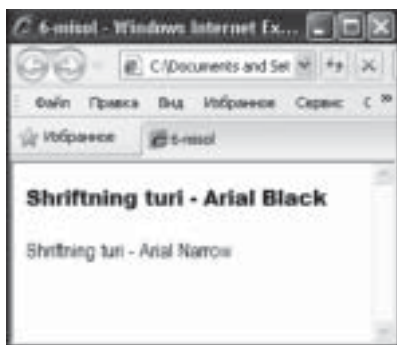
```
<html> <head>
<title>6-misol</title>
</head> <body>
<p><font face="Arial Black">Shriftning turi —
Arial Black</font></p>
<p><font face="Arial Narrow"> Shriftning turi —
Arial Narrow</font></p>
</body> </html>
```

Bu misolning **Internet Explorer** da ko'rinishi 6.7-rasmda keltirilgan.

Rasmdan ko'rinib turibdiki, matn o'rnida yozilgan ma'lumot harflari ko'rinishi „**Shrift nomi**“ o'rniga yoziladigan shrift ko'rinishiga o'tadi.

Shrift o'lchamini o'zgartirish uchun quyidagi tegdan foydalaniladi:

```
<font size="n">Matn</font>
```



6.7-rasm.

Bu yerda n — harfning oʻlchamini bildirib, 1 dan 7 gacha boʻlgan butun sonlarni qabul qiladi. 1-oʻlcham bu **WORD** dasturidagi 8 pt oʻlchamga, 7-oʻlcham esa **WORD** dasturidagi 36 pt oʻlchamga toʻgʻri keladi.

Shrift rangini oʻzgartirish uchun quyidagi tegdan foydalanishimiz mumkin:

```
<font color="#$$$$$$"></font>
```

Bu yerda #\$\$\$\$\$\$ belgilari oʻrniga biror rangning inglizcha nomini yoki shu rangning 16 lik sanoq sistemasidagi ifodasini yozish mumkin.

Masalan:

```
<font color="black"></font>
<font color="#000000"></font>
```

buyruqlari bir xil natijani beradi. Umuman, dasturlash tillarida shriftni, matnni yoki fon rangini oʻrnatishda \$\$\$\$\$\$ shablonidan foydalaniladi. Bu yerda har bir \$ belgi 16 lik sanoq sistemasining 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, A, B, C, D, E, F raqamlaridan biri boʻlishi mumkin. Bulardan birinchi \$\$ juftlik qizil rangning miqdorini, ikkinchi \$\$ juftlik yashil rangning miqdorini va uchinchi \$\$ juftlik koʻk rangning miqdorini aniqlaydi. Masalan, barcha ranglarning miqdori 000000 boʻlsa, qora rang va miqdor toʻla boʻlganda (FFFFFF) oq rang hosil boʻladi. Qolgan ranglar shu ranglarning maʼlum miqdordagi aralashmasidan hosil boʻladi. Misollar: FF0000 — qizil rang, 00FF00 — yashil rang, 0000FF — koʻk rang, A6F299 — biror rang (oldindan aytish qiyin). Raqamlarning har xil kombinatsiyasini tanlab, turli xildagi ranglarni hosil qilish mumkin.

Harf koʻrinishini oʻzgartirish uchun quyidagi teglardan ham foydalanish mumkin:

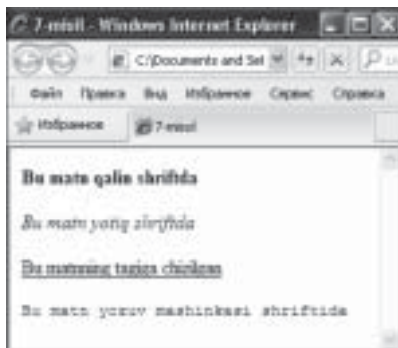
- **Matn (yoki Matn)** — matn koʻrinishi qalin harflar shakliga oʻtadi;

- **Matn (yoki <I>matn</I>)** — matn koʻrinishi yotiq harflar koʻrinishiga oʻtadi;

- **<u>Matn</u>** — matn harflari tagiga bittalik chizilgan holatida bo‘ladi;
- **_{Matn}** — matn harflari yuqori indeksli ko‘rinishida bo‘ladi;
- **^{Matn}** — matn harflari quyi indeksli ko‘rinishida bo‘ladi;
- **<TT>Matn</TT>** belgisi (tegi) orasidagi yozilgan matn brauzerda yozuv mashinkasida yozilganga o‘xshash holatda ko‘rinadi.

Masalan:

```
<html>
<head>
<title>7-misol</title>
</head>
<body>
<p><B>Bu matn qalin shriftda
</B></p>
<p><I> Bu matn yotiq shriftda
</I></p>
<p><u> Bu matnning tagiga
chizilgan </u> </p>
<p><TT> Bu matn yozuv
mashinkasi shriftida</TT></p>
```



6.8-rasm.

```
</body> </html>
```

Bu misolning **Internet Explorer** da ko‘rinishi 6.8-rasmda keltirilgan.

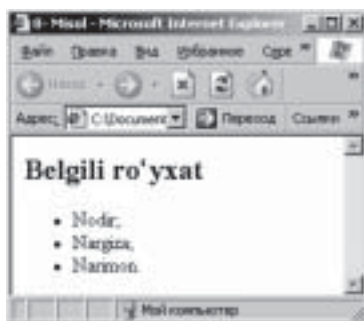


6.4-§. Ro‘yxat va jadvallar tashkil qilish

HTML da abzaslarni har xil shakldagi ro‘yxat ko‘rinishida rasmlash mumkin. Ro‘yxatlar ikki xil bo‘ladi: belgili va raqamli.

Belgili ro‘yxatlar:

**** va **** teglari orasidagi matnlarni brauzerlar belgili ro‘yxat ko‘rinishdagi abzas sifatida qabul qiladi. Ro‘yxatning har bir yangi elementi **** toq tegi bilan



6.9-rasm.

boshlanishi zarur. Quyidagi **HTML** dastur natijasi 6.9-rasmda keltirilgan. Bu yerda **** toq teg.

```
<html> <head>
<title>8- misol</title>
</head> <body>
<H2>Belgili ro'yxat </H2>
<UL>
<LI>Nodir;
<LI>Nargiza;          </UL>
<LI>Narimon.          </body> </html>
```

Belgili ro'yxatlarning turini **type** parametri yordamida o'zgartirish mumkin. Bunda **type=square** parametri ro'yxatning har bir qatori oldida kvadrat belgisi turishini, **type=circle** esa doira belgisi turishini anglatadi (6.1-jadval).

6.1-jadval

HTML dasturda ko'rinishi			
<pre> XIM; XX; XM. </pre>	<pre><UL type= ="disk"> XIM; XX; XM. </pre>	<pre><UL type= ="circle"> XIM; XX; XM. </pre>	<pre><UL type= ="square"> XIM; XX; XM. </pre>
Internet Explorer da ko'rinishi			
• XIM; • XX; • XM.	• XIM; • XX; • XM.	◦ XIM; ◦ XX; ◦ XM.	€ XIM; € XX; € XM.

Raqamli ro'yxatlar. Raqamli ro'yxatlar ham xuddi belgili ro'yxatga o'xshash tashkil qilinadi, faqat **** va **** teglari o'rniga **** va **** teglari ishlatiladi. Ro'yxatning har bir yangi elementi oldiga bu yerda ham **** tegi ishlatiladi. Raqamli ro'yxatlarga doir misollar 6.2-jadvalda keltirilgan.

6.2-jadval

HTML dasturda ko'rinishi					
<pre> XIM; XX; XM. </pre>	<pre><OL start=5> XIM; XX; XM. </pre>	<pre><OL type=A> XIM; XX; XM. </pre>	<pre><OL type=a> XIM; XX; XM. </pre>	<pre><OL type=I> XIM; XX; XM. </pre>	<pre><OL type=i> XIM; XX; XM. </pre>

Internet Explorer da ko‘rinishi					
1. XIM;	5. XIM;	A. XIM;	a. XIM;	I. XIM;	i. XIM;
2. XX;	6. XX;	B. XX;	b. XX;	II. XX;	ii. XX;
3. XM.	7. XM.	C.XM.	c. XM.	III. XM.	iii. XM.

 tegi bilan <OL type=1> teglarining natijasi bir xil bo‘ladi.

Jadval tashkil qilish. Jadval <TABLE> tegi bilan boshlanib, </TABLE> tegi bilan tugallanadi. <TABLE> belgisini bir necha qo‘shimcha atributlar bilan birga ishlatish mumkin. **ALIGN** — jadvalni hujjat maydonining ma’lum bir joyiga joylashtirish vazifasini bajaruvchi parametrlar bo‘lib, u quyidagi ko‘rinishlarda bo‘lishi mumkin:

- **ALIGN=LEFT** — hujjat maydonining chap tomoniga joylashtirish;

- **ALIGN=CENTER** — hujjat maydonining o‘rtasiga joylashtirish;

- **ALIGN=RIGHT** — hujjat maydonining o‘ng tomoniga joylashtirish.

WIDTH — jadval kengligi. Buni ekrandagi nuqtalar soni (piksellar) orqali (misol uchun **WIDTH=400**) yoki hujjat varag‘i kengligining biror foizi (misol uchun, **WIDTH=80%**) orqali ko‘rsatish mumkin.

BORDER — jadval tashqi chegarasining qalinligini ko‘rsatishda ishlatiladi (misol uchun, **BORDER=4**). Agar jadval yaratish matnida bu atribut bo‘lmasa, jadval chegaralari ko‘rinmaydi. Ko‘rsatiladigan raqamning katta-kichikligiga qarab, chegara chizig‘i qalin yoki ingichka bo‘ladi.

CELLSPACING — jadval kataklarining gorizontall chiziqlari orasidagi masofani o‘zgartirish (misol uchun, **CELLSPACING=2**).

CELLPADDING — jadval kataklari gorizontall chegaralari va shu katak ichidagi masofani o‘zgartirishda ishlatiladi.

<CAPTION> ... </CAPTION>

tagi jadvalning sarlavhasini yozishda ishlatiladi. <CAPTION> tegi bilan birga **ALIGN** atributini ham ishlatish mumkin. Sarlavhani jadvalning yuqorisiga joylashtirish uchun <CAPTION **ALIGN=TOP**> va pastiga joylashtirish uchun <CAPTION **ALIGN=BOTTOM**> tegini ishlatish mumkin.

<TR>...</TR>

Jadvalning har bir satr <TR> belgisi bilan boshlanadi va

</TR> bilan tugatiladi. **<TR>** belgisini quyidagi atributlar bilan birga ishlatish mumkin.

ALIGN — bitta satrda joylashgan kataklardagi matnni katakning gorizontali chegaralari bo‘ylab chap, o‘ng tomoniga nisbatan tekislash yoki markazlashtirishda ishlatiladi. Buning uchun quyidagi parametrlardan foydalanish mumkin:

ALIGN=LEFT — satr kataklaridagi matnni chap chegaraga nisbatan tekislash;

ALIGN=CENTER — satr kataklaridagi matnni markazlashtirish;

ALIGN=RIGHT — satr kataklaridagi matnni o‘ng chegaraga nisbatan tekislash.

VALIGN — bitta satrda joylashgan kataklardagi matnni katakning vertikal chegaralari bo‘ylab yuqori, pastki tomonga nisbatan tekislash yoki markazlashtirishda ishlatiladi. Buning uchun quyidagi atributlardan foydalanish mumkin:

ALIGN=TOP — satr kataklaridagi matnni yuqori chegaraga nisbatan tekislash;

ALIGN=MIDDLE — satr kataklaridagi matnni markazga olib o‘tish;

ALIGN=BOTTOM — satr kataklaridagi matnni pastki chegaraga nisbatan tekislash.

<TD>...</TD>

Jadvalning har bir katagi **<TD>** tegi bilan boshlanib, **</TD>** bilan yopiladi. **<TD>** tegini quyidagi atributlar bilan birga ishlatish mumkin:

NOWRAP — ushbu atributning ishlatilishi satrdagi ma’lumotni bitta satrda aks ettirilishini talab qiladi.

COLSPAN — tanlangan katakni o‘ngga satr bo‘ylab ko‘rsatilgan raqamga mos surish. Misol uchun, **COLSPAN=3** berilsa, tanlangan katakning bo‘yi pastki qatordagi 3 ta katak kengligicha qilib kengaytiriladi.

ROWSPAN — tanlangan katakni pastga ustun bo‘ylab ko‘rsatilgan raqamga mos surish. Misol uchun, **ROWSPAN =3** berilsa, tanlangan katakning kengligi o‘ng tomondagi ustunning 3 ta katak kengligicha qilib kengaytiriladi.

ALIGN — katakdagi ma’lumotni gorizontali tekislashda ishlatiladi.

ALIGN=LEFT (chap tomoni bo'yicha tekislash); **ALIGN=**
CENTER (markazga olish); **ALIGN=RIGHT** (o'ng tomoni
bo'yicha tekislash).

VALIGN — katakdagi ma'lumotni vertikal tekislashda
ishlatiladi.

ALIGN=TOP — katakdagi matnni yuqoriga nisbatan
tekislash;

ALIGN=MIDDLE — katakdagi matnni markazga olib o'tish;

ALIGN=BOTTOM — katakdagi matnni pastga nisbatan
tekislash.

WIDTH — katakning kengligi o'rnatiladi. Misol uchun,
WIDTH=200.

HEIGHT — katakning balandligi o'rnatiladi. Misol uchun,
HEIGHT=40.

Agar jadvalning biror katagi bo'sh bo'lsa, bu katakning
chegara chiziqlari ko'rinmaydi. Katak bo'sh bo'lib, uning atrofidagi
chiziqlari ko'rinib turishi zarur bo'lsa, uni ** ** (**non breaking**
space — uzluksiz bo'shliq) belgisi yordamida hosil qilish mumkin.
HTML tilida jadval katagi ichida yana boshqa jadvalni ham rasmlash
mumkin.

Quyidagi misolda oddiy jadvalni hosil qilish usuli keltirilgan.

<html>

<head> <title>13- misol</title> </head>

<h1>Oddiy jadval </h1>

<table border=1> <!-- bu jadvalning boshlanishi-->

<caption> <!-- bu jadvalning nomi--> №1-Jadval </
caption>

<tr> <!-- bu 1-satrning boshlanishi-->

<td> <!-- bu 1-katakning boshlanishi -->

Birinchi satr, birinchi ustun

</td> <!-- bu 1-katakning oxiri -->

<td> <!-- bu 2-katakning boshlanishi -->

Birinchi satr, ikkinchi ustun

</td> <!-- bu 2-katakning oxiri -->

</tr> <!-- bu 1-satrning oxiri -->

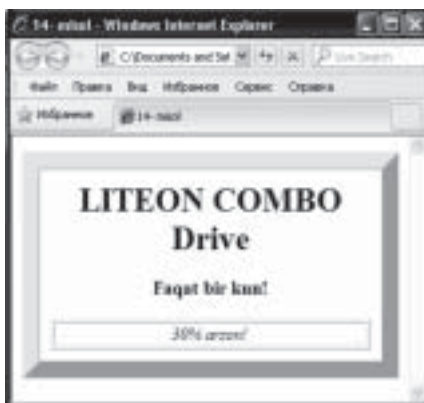
<tr> <!-- bu 2-satrning boshlanishi -->

<td> <!-- bu 1-katakning boshlanishi -->

Ikkinchi satr, birinchi ustun



6.10-rasm.



6.11-rasm.

```

</td> <!-- bu 1-katakning oxiri -->
<td> <!-- bu 2-katakning boshlanishi -->
Ikkinchi satr, ikkinchi ustun
</td> <!-- bu 2-katakning oxiri -->
</tr> <!-- bu 2-satrning oxiri -->
</table> <!-- bu jadval oxiri-->
</body>
</html>

```

Bu misolning **Internet Explorer** da ko‘rinishi 6.10-rasmda keltirilgan.

Jadval chegarasining ko‘rinishini har xil rasmlash mumkin. Bu quyidagi misolda keltirilgan:

```

<html> <title>14-misol</title>
<body>
<center> <table cellpadding=10 cellspacing=0 border=16>
<tr> <td align=center>
<h1>LITEON COMBO Drive</h1>
<h3>Faqat bir kun!</h3>
<table border width=100%>
<tr><td align=center><i>30% arzon!</i></td>
</tr> </table> </td> </tr> >
</table> </center> </body> </html>

```

Bu misolning **Internet Explorer** da ko‘rinishi 6.11-rasmda keltirilgan.



6.5-§. Gipermurojaatlar

Ma'lumki, **HTML** hujjatlar Internet tarmog'i orqali yuklanadi. Bunda vaqtni tejash va ishni osonlashtirish maqsadida, matnlar gipermatnlar deb ataluvchi bo'laklarga bo'linadi. Bunday matnlar giperbog'lanishlar yordamida o'zaro bog'lab qo'yiladi va foydalanuvchi faqat o'ziga kerak bo'lgan matn qisminigina yuklash va ko'rish imkoniyatiga ega bo'ladi. Gipermatnning oddiy matndan farqi shundaki, gipermatnlarda ularning biror-bir joyidan boshqa joyiga yoki umuman boshqa bir faylga bir vaqtda o'tish mumkin, oddiy matnlar esa faqat boshidan oxirigacha o'qiladi, xolos.

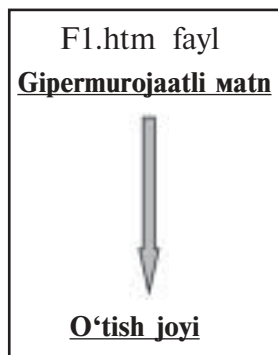
Hozirgi kunda paydo bo'layotgan barcha matn muharrirlari, tizimlar gipermatn prinsipiga mo'ljallangan. Matnning biror qismiga yoki boshqa hujjatga o'tishni bildiruvchi so'z yoki gap oddiy matndagi so'zlar rangidan boshqa rangda bo'ladi va ular ustiga „sichqoncha“ ko'rsatkichi olib borilganda panjalar paydo bo'ladi. Shu vaqtda „sichqoncha“ chap tugmachasini bosish orqali oldindan belgilangan joyga yoki faylga o'tiladi. Umuman, gipermurojaatlarni shartli ravishda uch turga ajratish mumkin.

Birinchi tur gipermurojaat. Bu holda o'tishlar bitta faylning (bitta **HTML** hujjatning) ichida amalga oshiriladi (6.12-rasm), ya'ni bitta faylning bo'lishi yetarli. Birinchi o'tiladigan joyning nomi (**O'tish joyi**) va keyin esa qayerdan o'tish kerakligi (**Gipermurojaatli matn**) aniqlanadi. O'tish joyining adresini aniqlashda **<a>** tegidan foydalaniladi. Masalan,

****Word matn muharriri **** tegi "Word matn muharriri" matnning adresi „word“ so'zi ekanligini bildiradi. Umuman, adres ixtiyoriy matn bo'lishi mumkin. **<a>** tegi juft teg bo'lib, uning adres aniqlashdagi ko'rinishi quyidagicha:

**** matn ****

HTML da matnning biror joyidan aniqlangan adresga o'tish uchun quyidagi tegdan foydalaniladi:



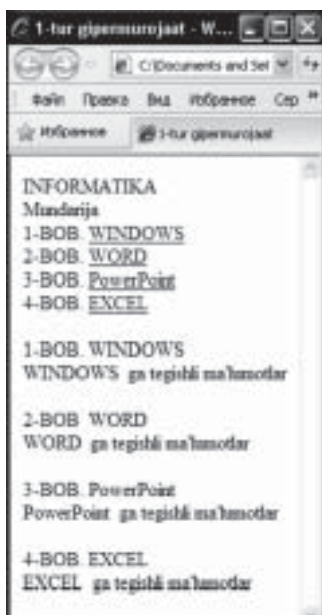
6.12-rasm.

O'tishni anglatuvchi matn

Yuqoridagi misol uchun bu tegning ko'rinishi quyidagicha bo'ladi:

O'tishni anglatuvchi matn

Birinchi tur gipermurojaat yordamida referatlarni yoki elektron darsliklarni tayyorlashda quyidagi dasturdan namuna sifati foydalanish mumkin. Bu misolning **Internet Explorer** da ko'rinishi 6.13-rasmda keltirilgan.



6.13-rasm.

<html>

<head><title>1-tur gipermurojaat
</title> </head>

<body>

<p>INFORMATIKA

Mundarija

1-BOB.

WINDOWS

2-BOB.

WORD

3-BOB.

PowerPoint

4-BOB.

EXCEL <p>

<p>1-BOB.

WINDOWS </p>

<p>WINDOWS ga tegishli

ma'lumotlar </p>

<p>2-BOB.

WORD </p>

<p>WORD ga tegishli ma'lumotlar</p>

<p>3-BOB. Power Point</p>

<p>PowerPoint ga tegishli ma'lumotlar</p>

<p>4-BOB. EXCEL</p>

<p>EXCEL ga tegishli ma'lumotlar</p>

Ikkinchi tur gipermurojaat. Bu holda gipermurojaat bir fayldan boshqa bir faylga o'tishni ta'minlaydi, ya'ni **Internet Explorer** oynasidagi fayldan gipermurojaat amalga oshirilganda, ekranda joriy fayl o'rnida boshqa fayl hosil bo'ladi. Shuning uchun ham bu holda kamida ikkita faylning bir paytda bo'lishi

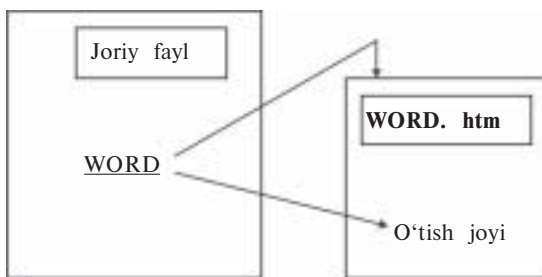
zarur. Birinchi tur gipermurojaatda hamma ma'lumot bir faylning ichida joylashar edi va bu, o'z navbatida, fayl hajmining katta bo'lishiga, natijada serverdan chaqirilayotgan ma'lumot kompyuterga yuklanishi uchun ko'p vaqt talab etilishiga sabab bo'lardi. Ikkinchi tur gipermurojaatlarda har bir bobni alohida fayl sifatida tayyorlash va kimga qaysi bob kerak bo'lsa, shu bobni serverdan o'zining kompyuteriga chaqirib olishi mumkin. Bunda tezlik ham, xarajat ham kamayadi.

Joriy fayldan boshqa faylga murojaat qilish uchun yana **<A>** tegidan foydalaniladi. Agar barcha fayllar bitta papkada joylashgan bo'lsa, bu tegning ko'rinishi quyidagicha bo'ladi:

Gipermurojaat qo'yilgan matn

Masalan, **WORD**

Bu holatni 6.14-rasmdagidek tasavvur qilish mumkin.



6.14-rasm.

Bu holda **HTML** matnida **WORD** matni asosiy matndan boshqa rangda bo'ladi, bu matn ustiga „sichqoncha“ning chap tugmachasi bosilsa, joriy hujjat o'rniga **WORD.htm** hujjati yuklanadi.

Agar o'tish adresida faqat fayl nomi ko'rsatilsa, o'tish fayli joriy papka ichidan qidiriladi. Xuddi shunga o'xshash o'tish adresida server ko'rsatilmagan bo'lsa, o'tish joriy serverda amalga oshiriladi.

Amaliyotda ko'p hollarda, boshqa serverdagi ma'lumotlarga murojaat qilishga to'g'ri keladi. Bunda serverning adresi va hujjatning nomi to'la ko'rsatilishi shart. Misol uchun:

**** HTML dan amaliy qo'llanma ****

Ba'zi hollarda boshqa hujjatga o'tish emas, balki boshqa hujjatning yoki joriy hujjatning ma'lum bir joyiga o'tish zaruriyati tug'ilishi mumkin. Buning uchun o'tish joyiga adres qo'yish lozim.

Faraz qilaylik, bitta papkada joylashgan A1.htm faylidan A2.htm faylining „O'tish tugallandi“ gapiga o'tish zarur bo'lsin. Avval, A2.htm faylining o'sha so'ziga tayanch nuqta o'rnatish kerak. Bu quyidagi buyruq bilan amalga oshiriladi:

O'tish tugallandi

Buyruq natijasida „O'tish tugallandi“ gapining ko'rinishi o'zgarmaydi. So'ngra A1.htm faylining ixtiyoriy joyiga yuqorida o'rnatilgan tayanch nuqtaga o'tish buyrug'ini quyidagi ko'rinishda yozish kerak:

**aaa tayanch nuqtasiga o'tish **

Shuningdek, A2.htm faylining ixtiyoriy joyidan ham shu tayanch nuqtaga o'tish mumkin. Buning uchun shu fayl ichida quyidagi matn ko'rsatilishi kerak:

**aaa tayanch nuqtasiga o'tish **

Bunday o'tishlar katta hujjatlar bilan ishlashda katta qulayliklar tug'diradi. Asosiy yuklanuvchi faylda hujjatning munda-rijasi yaratilib, undan mos tayanch nuqtalarga o'tishning ko'r-satilishi kifoya.

Bir joydan ikkinchi joyga murojaat faqat **HTML** hujjatida emas, balki boshqa ko'rinishdagi fayl yoki dasturlarga ham bo'lishi mumkin. Misol uchun:

faylni yuklang

Bu ko'rinishdagi murojaat, **server** nomli serverda tashkil etilgan **directory** papkasidagi **file.ext** faylini foydalanuvchining lokal diskiga yuklaydi.

Yuqorida keltirilgan (6.13-rasm) misolni (elektron darslikni), ikkinchi tur gipermurojaat yordamida quyidagicha rasmlash mumkin va undan namuna sifatida foydalanish mumkin. Faraz qilaylik, biror papkada quyidagi fayllar hosil qilingan bo'lsin:

Windows.htm, Word.htm, PowerPoint.htm va Excel.htm.

Bu fayllarga mos **HTML** hujjatlarning ko'rinishi quyidagi-cha bo'lsin:

Windows.htm

```
<html><head>
<title>Windows</title>
</head>
<body>
<p>1-BOB. WINDOWS</p>
<p>WINDOWS ga tegishli
ma'lumotlar</p>
</body> </html>
```

Word.htm

```
<html> <head>
<title> Windows </title>
</head>
<body>
<p>2-BOB. WORD</p>
<p>WORD ga tegishli
ma'lumotlar </p>
</body> </html>
```

Qolgan ikkita fayl ham, mos ravishda, shu ko'rinishda hosil qilinadi. Elektron darslik yoki referatning nomi va mundarijasi asosiy faylni tashkil etadi hamda undan mos fayllarga o'tish uchun gipermurojaatlar qo'yiladi. Yuqoridagi misol uchun bosh sahifaning ko'rinishi quyidagicha bo'lishi mumkin:

Bosh sahifaning fayli

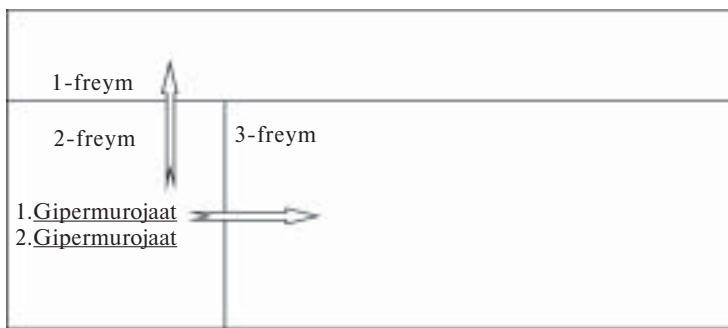
```
<html>
<head><title>2-tur
gipermurojaat
</title> </head> <body>
<p>INFORMATIKA<br>
Mundarija<br>
1-BOB. <a href="Windows.htm">
WINDOWS</a><br>
2-BOB. <a href="Word.htm">
WORD</a><br>
3-BOB. <a href="Power Point.htm">
Power Point</a><br>
4-BOB. <a href="Excel.htm">
EXCEL</a></p>
</body> </html>
```



6.15-rasm.

Uchinchi tur gipermurojaat (Freymlar). Bu holda kompyuter ekranida bir paytda bir necha faylni (HTML hujjatni) ko'rish mumkin. Buning uchun brauzer ekрани bir necha freym-larga bo'lib olinadi. Masalan, 6.16-rasmda brauzer ekranining uchta freymga bo'linganligi tasvirlangan.

Freym — matn yoki rasm atrofidagi ramka bo'lib, uni jadval kataklariga o'xshatish mumkin. <FRAMESET> tegi yordamida



6.16-rasm.

brauzer ekrani bir necha bo'laklarga bo'linadi, natijada foydalanuvchi bu bo'laklarning (**FRAME** larning) har biridagi ma'lumotlarni bir paytda ko'rishi va boshqalariga bog'liq bo'lmagan holda o'rganishi mumkin.

Aksariyat hollarda bo'lingan ekranning yuqori qismida (1-freym) ekranda har doim ko'rinib turadigan ma'lumotlar joylashadi. Bu biror firmaga oid reklamali ma'lumot, elektron darslikning yoki referatning nomi kabi ma'lumotlar joylashishi mumkin. Umuman, bu shart emas. Ekranning chap qismidagi freymda (2-freym), asosan, gipermurojaatlar joylashadi. Masalan, elektron darslik va referatlarning mundarijasi kabi ma'lumotlar joylashishi mumkin. Asosiy freymda (3-freym) tanlangan gipermurojaatga mos ma'lumotlar akslantiriladi va bu ma'lumotlar, mos ravishda, o'zgarib turadi. Shuning uchun ham bu freymning o'lchovi kattaroq bo'lgani ma'qul.

<**FRAMESET**> — juft teg bo'lib, uning ikkita atributi mavjud:

ROWS — satrlar soni va o'lchamini aniqlash;

COLS — ustunlar soni va o'lchamini aniqlash.

Brauzer ekranni freym'larga bo'lishda uning o'lchami har doim 100% deb qaraladi. Xuddi shuningdek, bo'lingan freym-larning o'lchovi ham 100% sifatida faraz qilinib, shunga nisbatan bo'laklarga bo'linadi. **ROWS** va **COLS** atributlari ishlatilishi jihatidan bir-biriga o'xshash. <**FRAMESET**> tegi brauzer ekranini bo'laklarga bo'lsa, har bir bo'lakka (freymga) <**FRAME**> tegi ma'lumotlarni joylashtiradi.

<**FRAMESET**> tegining **ROWS** atributi veb-sahifadagi satrlar soni va o'lchamini beradi. Satrlar o'lchami foiz ko'rinishida ko'rsatilishi mumkin. Satrlar o'lchami bo'linayotgan joyning o'lchamiga nisbatan olinadi. **ROWS** atributini ishlatishga

bir necha misollar ko‘rib chiqaylik. 6.16-rasmdagi freymmlar uchun

<FRAMESET ROWS="20%, 80%"> yoki

<FRAMESET ROWS="20%,*">

teglari mos keladi, ya'ni brauzer ekrani ikkita yo'lga bo'linadi. Birinchi yo'lning o'lchami 20%, ikkinchi yo'lning o'lchami esa 80% ga teng. Bu yerda * belgisi qolgani degan ma'noni anglatadi.

<FRAMESET ROWS="10%,60%,30%">

Bu buyruq orqali ekran uchta satrga bo'linadi; birinchisining o'lchami ekranning 10% ini, ikkinchisidagi 60% ini, uchinchisidagi esa 30% ini egallaydi.

<FRAMESET ROWS="*,*,*">

Bu holda ekran teng uchta satrga bo'linadi.

<FRAMESET ROWS="*,*">

Bu holda ekran ikkita teng satrga bo'linadi, birinchisi ekranning 50% ini, ikkinchi satr esa qolgan qismini (50%) egallaydi.

<FRAMESET> tegining **COLS** atributi veb-sahifadagi ustunlar soni va o'lchamini aniqlaydi. Ustunlar o'lchami foiz yoki nuqtalar soni ko'rinishida ko'rsatilishi mumkin. Ustunlar o'lchami bo'linayotgan joyning o'lchamiga nisbatan olinadi. **COLS** atributini ishlatishga bir necha misollar ko'rib chiqaylik. 6.16-rasmdagi freymmlar uchun

<FRAMESET COLS ="25%, 70%"> yoki

<FRAMESET COLS ="25%,*">

teglari mos keladi, ya'ni brauzer ekrani ikkita ustunga bo'linadi. Birinchi ustunning o'lchami 25%, ikkinchi ustunning o'lchami esa 75% ga teng.

<FRAMESET COLS="10%, 60%, 30%">

Ekranning bo'linayotgan qismi uchta ustunga bo'linadi, ularning o'lchamlari yuqorida ko'rsatilgan foizlarga mos ravishda bo'ladi.

<FRAMESET COLS="*,*">

Ekranning bo'linayotgan qismi ikkita teng ustunga bo'linadi.

<FRAME> tegi freymning tashqi ko'rinishini aniqlaydi. Bu teg juftmas teg hisoblanadi va uning oltita atributi mavjud bo'lib, ularning ayrimlari bilan tanishamiz.

SRC. Bu atribut yordamida joriy freymga qaysi fayl yuklanishi ko'rsatiladi. **SRC** lar soni freymlar soniga mos bo'lishi kerak, aks holda muammolar bo'lishi mumkin. Biror freymga boshqa freymdan ma'lumot olinadigan bo'lsa, bu freymga qanaqadir boshlang'ich fayl ko'rsatilishi shart. Misol uchun,

```
<FRAME SRC="my.htm">
```

Bu yerda freymga yuklanayotgan **my.htm** fayli joriy katalogdan qidiriladi.

NAME. Bu atribut joriy freymni nomlashda ishlatiladi. Misol uchun

```
<FRAME NAME="main">
```

joriy freym **main** deb nomlandi. Freymga bir necha bor murojaat qilinganda unga nom berish zarur. Freym nomi harf yoki raqam bilan boshlanishi shart. Freym nomini ishlatishda muammolar paydo qilmaslik uchun, nomni qisqa va lotin harflarida ko'rsatish maqsadga muvofiq.

Birinci va ikkinchi tur gipermurojaatlar bo'limida keltirilgan elektron darslik uchun namuna sifatida yaratilgan **HTML** hujjatlarni uchinchi tur gipermurojaat (freymlar) yordamida namuna sifatida keltiramiz.

Faraz qilaylik, joriy papkada **Windows.htm**, **Word.htm**, **PowerPoint.htm** va **Excel.htm** fayllari hosil qilingan bo'lsin. Shu papkada 1-freym ga yuklanadigan **Kitob.htm** nomli faylni quyidagicha hosil qilamiz:

```
<html> <head>
<title> Kitob nomi</title>
</head> <body>
<h1 align=center> INFORMATIKA</h1>
</body> </html>
```

Bosh sahifaning ko'rinishini 6.16-rasmdagidek tanlaylik va 2-freymga yuklanadigan faylning nomi Mundarija.htm bo'lsin. Bu faylning ko'rinishi deyarli 6.15-rasmdagidek bo'ladi. Bu faylning matnini keyinroq keltiramiz, chunki u bosh sahifaga bog'liq.

Bosh sahifani quyidagicha hosil qilamiz (Bosh_sahifa.htm):

```
<html><head>
<title>3-tur gipermurojaat</title> </head>
<frameset rows="20%, 80%">
<!-- ekranni 2 ta yo'lga bo'lish -->
```

```

<frame src="Kitob.htm"> <!-- 1-freymga
Kitob.htm faylini yuklash -->
<frameset cols ="25%,*"><!-- 2-yo'lni 2 ta
ustunga bo'lish-->
<frame src="Mundarija.htm"> <!-- 2-yo'lning 1-freymiga
Mundarija.htm faylini yuklash -->
<frame name="matn"> <!-- 2- yo'lning 2-freymini
matn deb nomlash -->
</frameset><!-- bo'lishni tugatish-->
</frameset>><!-- bo'lishni tugatish-->
</html>

```

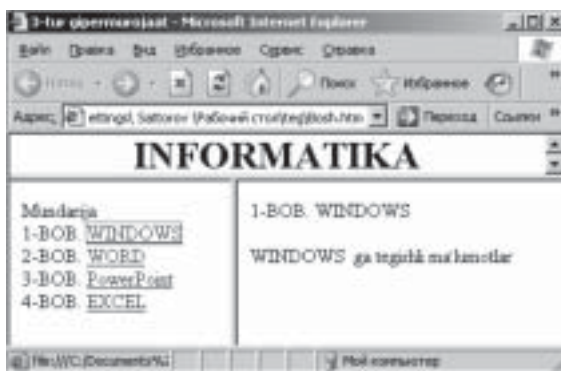
Bu fayl matnida **<body>** tegi ishtirok etmaganligiga e'tibor bering. Yuqoridagi dasturga, asosan, **Mundarija.htm** faylining matni quyidagicha bo'ladi:

```

<html><head>
<title>Mundarija</title> </head>
<body>
<p>Mundarija<br>
1-BOB. <a href="Windows.htm" target="matn">
WINDOWS</a><br>
2-BOB. <a href="Word.htm" target="matn" >
WORD</a><br>
3-BOB. <a href="Power Point.htm" target="matn" >
PowerPoint</a><br>
4-BOB. <a href="Excel.htm" target="matn">
EXCEL</a></p>
</body> </html>

```

Bosh sahifa yuklangandan so'ng uning **Internet Explorer** da ko'rinishi 6.17-rasmdagidek bo'ladi.



6.17-rasm.

Xohlagan bobga tegishli gipermurojaatni tanlab, unga tegishli ma'lumotlarni 3-freynda ko'rishimiz mumkin. Bu holatda qayerdan kelganligimiz ko'rinib turadi.



6.6-§. HTML hujjatiga rasmlar joylashtirish

HTML hujjatiga rasm joylashtirish boshqa grafikli muharirlarga o'xshab juda oson amalga oshiriladi. Buning uchun **GIF** formatli (fayl nomining kengaytmasi ***.gif**) yoki **JPEG** formatli (fayl nomining kengaytmasi ***.jpg** yoki ***.jpeg**) fayllardan foydalaniladi. **HTML** hujjatiga rasm joylashtirish tegi quyidagi ko'rinishda bo'ladi.

Fayl nomi o'rniga rasm faylining nomi va uning o'rnashgan joyi ko'rsatiladi. Agarda rasm fayli **HTML** hujjati bilan bir papkada bo'lsa, faylning faqat nomi ko'rsatilishi yetarli. Faraz qilaylik, **HTML** hujjati bilan bir papkada joylashgan **picture.gif** faylini mazkur hujjatga joylashtirish talab qilinsin, u holda tegning ko'rinishi quyidagicha bo'ladi.

**** tegi bilan **ALT="matn"** atributini ham ishlatish mumkin. Masalan:

Bu holda brauzerlar avval „Rasm“ so'zini ko'rsatadi, so'ngra uning o'rniga **picture.gif** rasmini yuklaydi. Brauzerlarda faqat matn ko'rsatish imkoniyati ham mavjud, mana shu hollarda bu atributdan foydalanish maqsadga muvofiqdir. **IMG** tegining yana quyidagi atributlari mavjud:

WIDTH — rasmning kengligi o'rnatiladi. Masalan, **WIDTH=200**.

HEIGHT — rasmning balandligi o'rnatiladi. Masalan, **HEIGHT=400**.

BORDER — rasm chegara chizig'ining qalinligi o'rnatiladi. Masalan, **BORDER=2**.

HSPACE — rasm oldidan joy tashlash. Masalan, **HSPACE=100**.

VSPACE — rasm oldidan joy tashlash. Masalan, **VSPACE=100**.

Agar rasmni anglatuvchi fayl boshqa serverda joylashgan bo'lsa, murojaat paytida to'la adres ko'rsatilishi shart. Quyidagi misolning **Internet Explorer** da ko'rinishi 6.18-rasmda keltirilgan.

```
<html>
<title>16-misol </title>
<body>
<h3>Rasm<br>
Hujjatga rasm joylashtirish
mumkin </h3>
<p align="Left">
</p>
</body> </html>
```



6.18-rasm.

Agar rasm faylining nomi **** va **** teglar orasida joylashgan bo'lsa, rasmga biror gipermurojaat o'rnatilgan bo'ladi va bu rasm tugma vazifasini bajaradi. Rasmga „sichqoncha“ning chap tugmasini bosish orqali ("...") ichida ko'rsatilgan faylga murojaat qilinadi. Masalan,

**** **** teglar natijasida **Samarqand.gif** rasmida gipermurojaat hosil bo'ladi va rasm ustida sichqonchani chap tugmasi bosilganda **f1.htm** fayli yuklanadi.



6.7-§. HTML hujjatida ranglardan foydalanish

HTML hujjatida ranglar mos atributlar yordamida aniqlanadi va bu atributlar **<BODY>** tegi ichida joylashadi. Ularga quyidagilar kiradi:

BGCOLOR — hujjat fonini aniqlaydi.

TEXT — hujjatdagi matn rangini aniqlaydi.

LINK — gipermurojaat o'rnatilgan matnning rangini aniqlaydi.

VLINK — gipermurojaat o'rnatilgan matnga bir marta murojaat qilingandan keyingi rangini aniqlaydi.

ALINK — gipermurojaat oʻrnatilgan matnning ustiga „sichqoncha“ koʻrsatkichini olib kelganda, qanaqa rangga oʻzgarishini aniqlaydi.

Ranglarni aniqlashda 6.3-§ dagi qoidaga rioya qilinadi. Masalan,

bgcolor=#FFFFFF atributi oq fonni aniqlaydi.

text=#000000 matn qora rangda.

link=#FF0000 murojaat oʻrnatilgan matn rangi qizil rangda.

Bundan tashqari, **<BODY>** tegi oʻz ichiga

background="fayl nomi"

atributini ham olishi mumkin. Bu atribut orqali hujjat foni sifatida boshqa bir rasmni koʻrsatish mumkin. Bu yerda ham rasm **GIF**, **JPEG** yoki **JPG** formatli boʻlishi kerak. Brauzerlar fon sifatida koʻrsatilgan rasmni, hujjat joylashgan oynaning barcha sohasini nusxa olish amali orqali toʻldiradi.

<Body bgcolor=#00FF00 text=#FF0000> — yashil fonda qizil rangli matn.

<Body background="flag_uz.gif" text=#0000FF> — bayroq fonida koʻk rangli matn.

Eslatib oʻtish joizki, fon rangi, fon sifatida olingan rasm chop etish qurilmasi orqali qogʻozga chop qilinganda koʻrinmaydi. Bundan esa shu narsa anglashiladiki, amaliyotda agar hujjatning chop etilish ehtimoli boʻlsa, boshqa bir rangli fonga oq rangli matnni yozmaslik tavsiya qilinadi.

HTML hujjatlarni tayyorlashda fon rangi bilan matn rangi uygʻunligini tanlash muhim rol oʻynaydi. Bu tilda rang tanlashda judda katta imkoniyatlar mavjud boʻlib, koʻp hollarda ularni tajriba asosida aniqlash mumkin. Rang tanlashda quyidagilarga eʼtibor berilsa, foydadan xoli emas (6.3-jadval).

6.3-jadval

Rang	Psixologik xossasi
Qizil	Qoʻzgʻatuvchanlik, faollik
Havorang	Bosiqlik, asab sistemalarini tinchlantiruvchanlik
Sariq	Iliqlik, xushchaqchaqlik
Olovrang	Xushchaqchaqlik, quvonch keltiruvchi, faollikni oshiruvchi

Yashil	Sokinlik, kayfiyatni ko'taruvchi
Binafsha	Bir xil darajada o'zidan uzoqlashtiruvchi va maftun etuvchi, ayrim hollarda xafaqonlik keltiruvchi
Qora	Ezilganlik kayfiyati, afsus keltiruvchi
Oq	Toliqishga olib keluvchi, bo'shliq hosil qiluvchi

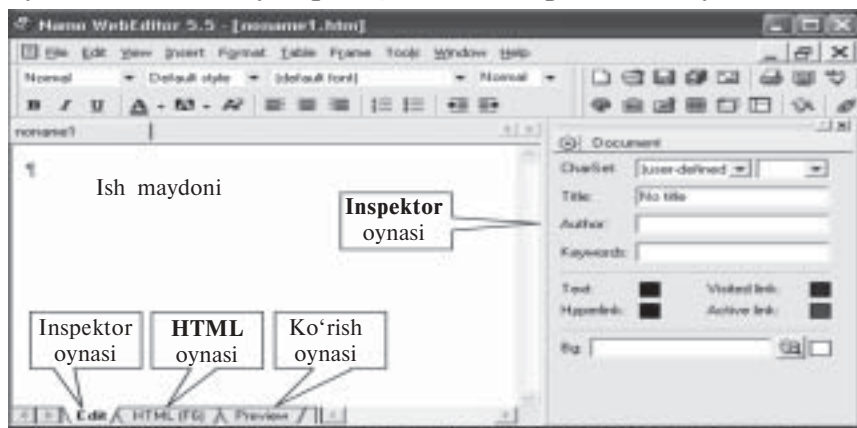
Barcha **HTML** hujjatlar **Bloknot** matn muharririda yoziladi va xotiradan eng kam joy egallaydi.



6.8-§. Namo Web Editor 5.5 muharriri yordamida veb-sahifalar tayyorlash

Veb-sahifalarni yuqorida **HTML** tili yordamida oddiy **Блокнот** da tayyorlash mumkinligini ko'rdik. Ammo bu tilda hujjatlarni tayyorlash barcha teglarni bilishni taqozo etadi. Hozirgi paytda maxsus veb-muharrirlar mavjudki, ular yordamida tezda **HTML** hujjatlarni tayyorlash mumkin. Quyida shunday muharrirlardan biri **Namo Web Editor 5.5** muharriri bilan tanishamiz. Bu muharrir tuzilishi jihatidan **Word** muharririga o'xshab ketadi va shuning uchun ham unda veb-sahifalarni tayyorlash juda oson. Bu muharrir yuklanganda uning oynasi 6.19-rasmdagidek ko'rinishda bo'ladi.

Rasmdan ko'rinib turibdiki, ilovaning oynasi barcha **Windows** oynalari kabi menyu qatori, uskunalar paneli va oynani bosh-



6.19-rasm.

qarish elementlariga ega. Oynaning quyi qismida esa veb-muharrirlarga xos bo'lgan elementlar mavjud, ya'ni oyna hujjatni bir necha holatda ko'rsatishi mumkin. Bular:

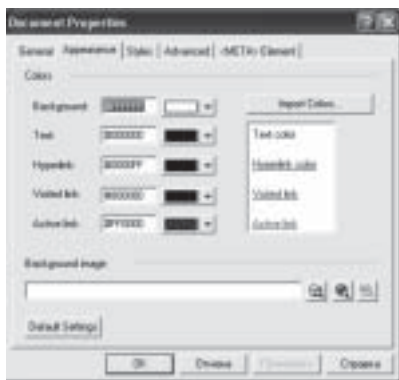
Edit holati — bu holatda hujjatga bevosita matn kiritish, uni tahrir qilish, shuningdek, rasm, tugma va boshqa obyektlarni joylashtirish mumkin. Bu holatda ishlaganda **HTML** tilini bilish shart emas.

HTML holati — bu holatda hujjatning **HTML** tilidagi ko'rinishi aks etadi va bu yerda tahrir qilishni amalga oshirish uchun **HTML** tilini bilish lozim.

Preview holati — bu holatda tayyorlangan hujjatni brauzer (**Internet Explorer**, **Netscape** kabi) oynalarida qanday akslanishini ko'rish mumkin.

Oynaning o'ng tomonidagi **Inspector** oynasi hujjatdagi tanlangan obyektga qarab o'zgarib turadi va u yordamida obyektning (hujjatning, jadvalning, rasmning va h.k.) asosiy parametrlarini o'rnatish mumkin. Agar **Namo** dasturi yuklanganda ekranda **Inspector** oynasi paydo bo'lmasa, u holda uni **Windows** menyusidan **Inspector** buyrug'ini tanlab (**ALT+6**) hosil qilish mumkin.

Hujjatning asosiy parametrlarini o'rnatish. Agar hujjatda hech qanday obyekt tanlanmagan bo'lsa, **Inspector** oynasi hujjatga tegishli xossalarni aks ettiradi. Uning yordamida hujjat fonining rangi yoki fon uchun rasmni **Bg** bo'limidan tanlash mumkin. Shuningdek, **Text** (matn), **Hyperlink** (gipermurojaat qo'yilgan matn), **Visited link** (tashrif etilgan gipermurojaat), **Active link** (faol gipermurojaat) uchun ranglar tanlash mumkin (6.19-rasm).



6.20-rasm.

Bu xossalarni, shuningdek, **File, Document properties** (**Ctrl+F2**) buyrug'i yoki kontekst menyudan foydalanib ham, ochiladigan **Document properties** oynasidan (6.20-rasm) foydalanib ham o'rnatish mumkin.



Rasmlarni standart **Clip Art** rasmlar to'plamidan tanlash.



Diskdan ixtiyoriy rasm tanlash.

Matnni kiritish va formatlash. Hujjatga matn ixtiyoriy matn muharrirlaridagi kabi kiritiladi va, lozim bo'lsa, tahrir qilinadi. Matnni formatlash **Formatlash** asboblari qatori yordamida amalga oshiriladi (6.21-rasm).



6.21-rasm.

Bu panel yordamida shriftning turini tanlash, unga rang berish, o'lchamini o'zgartirish, tekislash, raqamli va belgili ro'yxat hosil qilish mumkin.



6.9-§. Hujjatga obyektlar qo'yish

Hujjatga rasm qo'yish. Hujjatga rasmni **Insert**→**Image** (**Ctrl+Shift+I**) buyrug'i yoki asboblari qatoridagi piktogrammani bosish bilan hosil bo'ladigan **Image Properties** oynasi (6.22-rasm) orqali qo'yish va uning xossalarini o'rnatish mumkin.

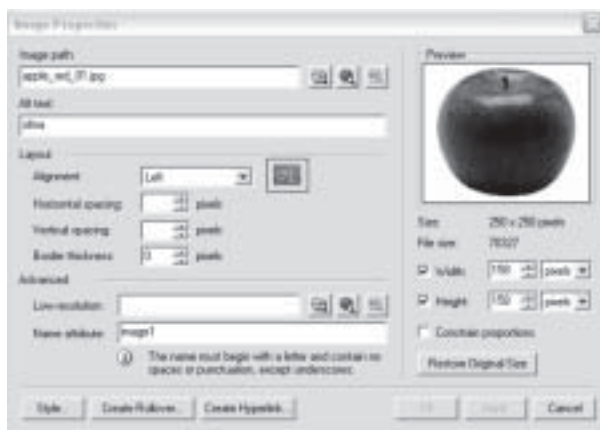
Image path — rasmni diskning ixtiyoriy joyidan yoki **ClipArt** rasmlar to'plamidan tanlash mumkin.

Alt text — bu bo'limda kiritilgan matn, agar rasm ekranda ko'rinmasa, rasm o'rnida ko'rinadi.

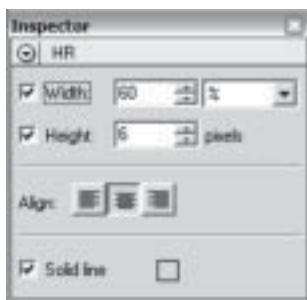
Alignment — rasmni hujjatdagi matnga nisbatan tekislash.

Width — rasmning hujjatdagi kengligi.

Height — rasmning hujjatdagi bo'yi.



6.22-rasm.



6.23-rasm.

Create Rollover — bu bo‘limda tanlangan rasm „sichqoncha“ kursori joriy rasm ustiga olib borilganda, uning o‘rnida paydo bo‘ladi.

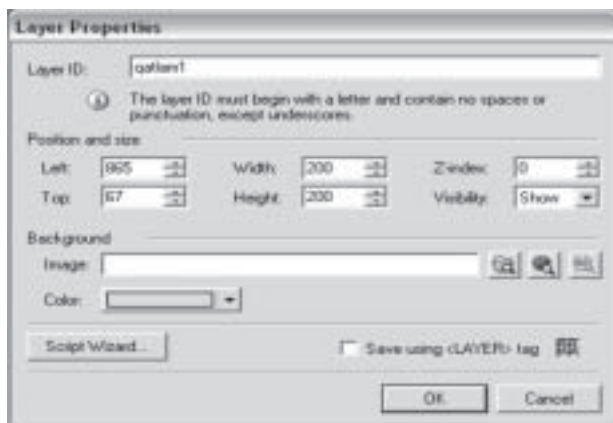
Create Hyperlink — rasmga giper-murojaat o‘rnatish.

Hujjatga gorizontal chiziq qo‘yish.

Insert → **Horizontal line** buyrug‘i yordamida hujjatga gorizontal chiziq qo‘yish mumkin (6.23-rasm). Gorizontal chiziqning uzunligini (ekran kengligiga nisbatan foizda), qalinligini va tekislanishini **Inspector** oynasi orqali o‘rnatish mumkin.

Hujjatga qatlam qo‘yish. Hujjatga **Insert** → **Layer** buyrug‘i yordamida qatlam qo‘yish mumkin (6.24-rasm).

Qatlamning xossalar oynasi orqali unga nom beriladi.



6.24-rasm.

Left — qatlamning oynaning chap chegarasiga nisbatan o‘rni.

Top — qatlamning oynaning yuqori chegarasiga nisbatan o‘rni.

Width — qatlamning kengligi.

Height — qatlamning balandligi.

Background Image — qatlam foni uchun rasm.

Background Color — qatlam foni uchun rang.

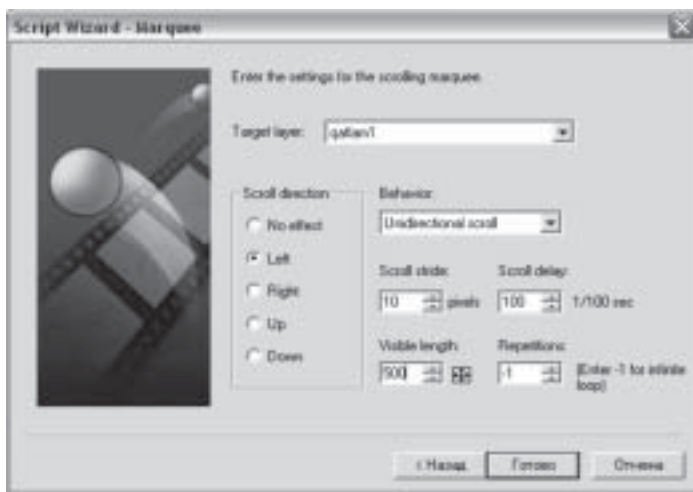
Script Wizard — bu tugmani bosish bilan qatlam uchun turli animatsion effektlarni qo‘llash mumkin bo‘lgan muloqot

oynasi ochiladi (6.25-rasm) va undan turli effektlarni tanlash mumkin.

Masalan, qatlamdagi matn yoki biror qo'yilgan obyektga yuguruvchi qator effektini berish uchun **Marquee** turini tanlang va keyingi muloqot oynasiga o'ting.

Bu oynaning **Scroll direction** bo'limidan yuguruvchi qatorning yo'nalishi, **Behavior** bo'limidan uning turi tanlanadi. Turli ko'rinishlardagi yuguruvchi qatorni qo'ying va muharrir oynasining **Preview** bo'limida sinab ko'ring.

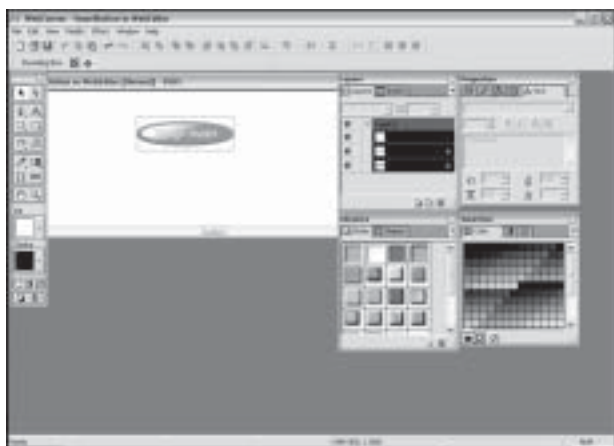
Hujjatga tugma qo'yish. Veb-hujjatlarda gipermurojaatlar uchun tugmalardan keng foydalaniladi. **Namo** veb-muharririda tugmaning ikki turini qo'llash mumkin.



6.25-rasm.

A) Smart button. **Insert** → **Smart Button** buyrug'i yordamida hosil bo'ladigan muloqot oynasidagi tugmalar to'plamidan birortasi tanlanadi, masalan . Hujjatga qo'yilgan bunday tugmalarni istalgancha tahrir qilish mumkin. Tugmaning ustida „sichqoncha“ning chap tugmasini ikki marta bosish bilan, uni tahrir qilish imkoniyatini beruvchi **WebCanvas** oynasi ochiladi (6.26-rasm) va bu oynada knopkadagi matnni o'zgartirish, chegara va fon ranglarini almashtirish imkoniyati mavjud.

B) Flash button. **Insert** → **Flash Button** buyrug'i yordamida hosil bo'ladigan muloqot oynasidagi tugmalar to'plamidan birortasi tanlanadi. Natijada tanlangan tugmaning xossalar oynasi



6.26-rasm.



(6.27-rasm) ochiladi va unda kerakli parametrlarni o'rnatish imkoniyati mavjud.

Text — tugma ustidagi matn.

Font — matn shriftining turi.

Size — matn shriftining o'lchami.

Link — gipermurojaat (bog'lanish) o'rnatilgan faylning nomi.

Target frame — bog'langan fayl ochilishi lozim bo'lgan freym nomi.

Kerakli o'zgarishlarni qiling va **OK** tugmasini bosing.

Flash Button larning rangi va animatsion effektlarini o'zgartirish mumkin emas.



6.28-rasm.

Hujjatga Equation obyektларini qo'yish. Insert → Equation buyrug'i yordamida matematik formulalarni kiritish imkonini beruvchi muloqot oynasini ochish mumkin (6.28-rasm). Bu oyna yordamida hujjatga kasr, radikal, integral va boshqa shu kabi matematik belgilarni, shuningdek, grek harflari va matematik funksiyalarni kiritish mumkin.

Kiritilgan formulalarning ekranda ko‘rinish o‘lchami   tugmalari orqali o‘rnatiladi.

Hujjatga belgilar qo‘yish.

Hujjatga belgilar **Insert** → **Symbol** buyruqlar ketma-ketligi yordamida ochiladigan muloqot oynasi (6.29-rasm) orqali qo‘yiladi. Muloqot oynasidan kerakli belgi tanlanadi va **Insert** tugmasi bosiladi.

Hujjatga jadval qo‘yish. Veb-hujjatlarda jadvallardan keng foydalaniladi, chunki ular matn va rasmlarni brauzer oynasida bir tekis ko‘rinishda bo‘lish imkonini beradi. Jadval kataklarining turli rasimli fon va ranglarda bo‘lishi veb-hujjatlarini chiroyli bezash imkonini beradi. Hujjatga jadvalni **Table** → **New table** buyrug‘i yordamida, hosil bo‘ladigan muloqot oynasida (6.30-rasm) kerakli parametrlarni kiritish bilan qo‘yish mumkin.

Rows — qatorlar soni.

Columns — ustunlar soni.

Width — jadvalning ekran kengligiga nisbatan kengligi (foizda).

Height — jadvalning balandligi.

Alignment — tekislanish.

Borders type — chegara chizig‘ining turi.

Thickness — chegara chizig‘ining qalinligi.

Color — chegaraning rangi.

Background Image — fon uchun rasm.

Background Color — fon rangi.

Shuningdek, jadval uchun uning biror katagi yoki biror qatori uchun kerakli xossalarni **Inspector** oynasi (6.31-rasm) orqali ham o‘rnatish yoki o‘zgartirish mumkin.



6.29-rasm.



6.30-rasm.

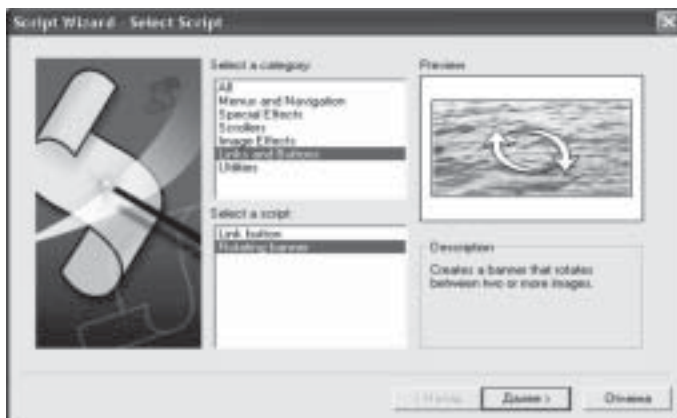


6.31-rasm.



6.10-§. Hujjatga animatsion effektlar qo'yish

Veb-hujjatning brauzer oynasida ko'rinishini turli animatsion effektlar bilan bezash mumkin. Buning uchun **Java Script** tilidan foydalanib, yaratilgan **Script Wizard** obyektlaridan foydalanish mumkin. **Insert**→**Script**→**Script Wizard** buyruqlar ketma-ketligidan foydalanib, hosil qilinadigan muloqot oynasida (6.32-rasm) mavjud animatsion effektlarning ro'yxati keltirilgan. **Select a category** darchasidan kerakli biror effekt tanlanadi (masalan, **Links and Buttons**) va unga mos **Select a script** darchasida hosil bo'lgan effektlar ro'yxatidan biror effekt tanlanadi (masalan, **Rotating Banner**). **Далее** tugmasi orqali hosil

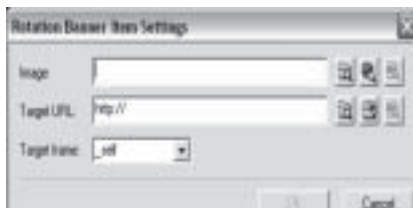


6.32-rasm.

bo'lgan muloqot oynasida (6.33-rasm) kerakli parametrlar o'rnatiladi. **Rotating Banner** effekti bir qancha rasmlarni ma'lum vaqtdan so'ng o'zaro almashib turish effektini ta'minlaydi. Buning uchun muloqot oynasida (6.33-rasm) almashib turuvchi rasmlar ketma-ketligini yaratish lozim. Rasmlarni tanlash uchun **Add** tugmasini bosish bilan hosil bo'ladigan muloqot oynasida (6.34-rasm) rasmiy faylning nomi kiritiladi yoki tanlanadi. Rasmlarning o'zaro almashish vaqti **Интервал** bo'limida o'rnatiladi va **Готово** tugmasi bosiladi. Natijani brauzer oynasida sinab ko'rish lozim.



6.33-rasm.



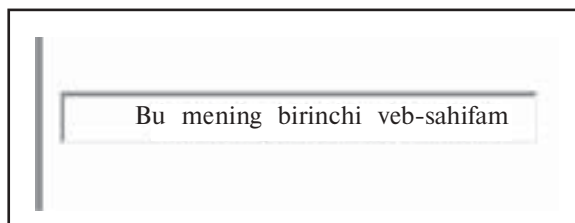
6.34-rasm.

Shuningdek, boshqa animatsion effektlarni ham amalda sinab ko'ring. Ulardan ayrimlarining animatsion effekti quyidagicha:

Rollover effect — „sichqoncha“ kursori biror rasm ustiga olib borilganda, uning o'rnini boshqa rasm oladi.

Animation effect — qatlam yoki rasm biror effekt bilan oynada paydo bo'ladi.

Scrolling text in a box — ramka ichida yuguruvchi qator (6.35-rasm).



6.35-rasm.

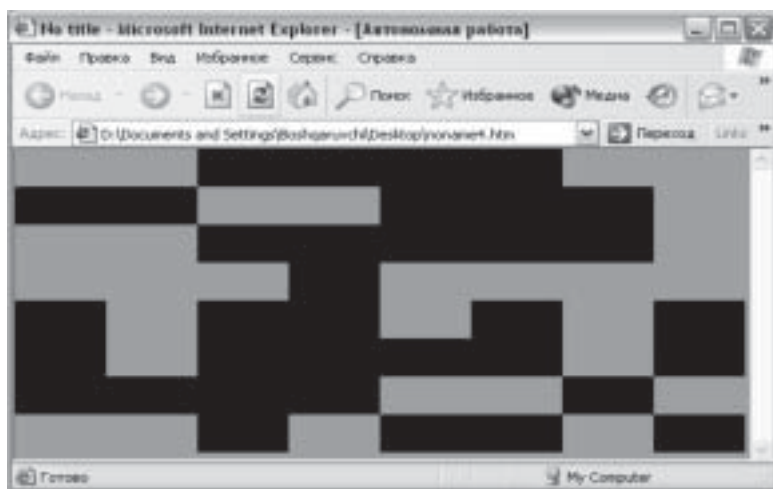
Scrolling text in the status bar — holat satrida yuguruvchi qator (6.36-rasm).



6.36-rasm.

Marquee — qatlamni biror yoʻnalish boʻyicha harakatlantirish.

Wipe effect — qatlam yoki oyna dastlab ochilganda beriladigan biror effekt. 6.37-rasmda **Puzzle** effekti qoʻllanilgan oynaning koʻrinishi tasvirlangan.



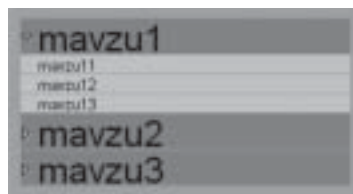
6.37-rasm.

Clock — hujjatga yurib turuvchi soatni qoʻyish (6.38-rasm).

Expanding navigation menu — har bir qatordagi elementga gipermurojaat qoʻyish imkonini beruvchi ochiluvchi va yopiluvchi menyu qatorini tashkil qilish imkonini beradi (6.39-rasm).



6.38-rasm.



6.39-rasm.



6.11-§. Gipermurojaatlar yaratish

HTML hujjatlari gipermatnlari bilan muhimdir. Gipermatnlar o'zida gipermurojaatlarni saqlovchi matnlardir, ya'ni matnning ixtiyoriy joyidan boshqa matnga o'tish va lozim bo'lsa yana shu matnga qaytish mumkin. Gipermurojaatlarning turlari bilan 6.5-paragrafda tanishdik. Yuqorida keltirilgan barcha turdagi gipermurojaatlarni **Namo** dasturi yordamida osongina tashkil etish mumkin.

Birinch tur gipermurojaatlar. Agar murojaat hujjatning biror joyidan boshqa joyiga qaratilgan bo'lsa, murojaat qilinishi lozim bo'lgan hujjatning shu joyi **Insert**→**Bookmark** buyrug'i bilan belgilab qo'yiladi va bu belgi sifatida ixtiyoriy nom berish mumkin. Odatda, **Namo** belgilangan matnni shu matnning adresi sifatida



6.40-rasm.

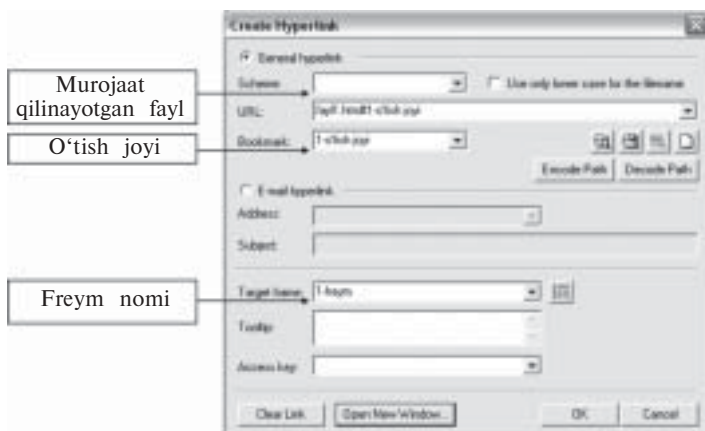
taklif etadi (6.40-rasm). Agar shu nom sizni qanoatlantirsa, u holda shu matnni o'tish adresi sifatida qoldirishingiz mumkin. Aks holda, **Bookmark name** darchasiga biror adres (matn) yozib, **Add** tugmasini bosish kerak. Natijada bu adres **Bookmark list** darchasidagi adreslar ro'yxatiga qo'shiladi.

Gipermurojaat o'rnatish uchun kerakli matn qismi belgilanadi va **Insert**→**Hyperlink** buyrug'i yordamida gipermurojaatni o'rnatuvchi muloqot oynasi ochiladi (6.41-rasm). Bu oyna orqali kerakli ma'lumotlarni kiritib, ixtiyoriy turdagi gipermurojaatni hosil qilish mumkin. Birinchi tur gipermurojaat uchun bu oynaning o'tish joyidagi (**Bookmark** darchasidan) ro'yxatdan kerakli adresni tanlash yetarli.

Ikkinchi tur gipermurojaatlar. Bu holda 6.41-rasmdagi murojaat qilinadigan fayl (**URL** darchasidan) ro'yxatidan kerakli faylni tanlash lozim. Agar tanlangan faylning ma'lum bir joyiga

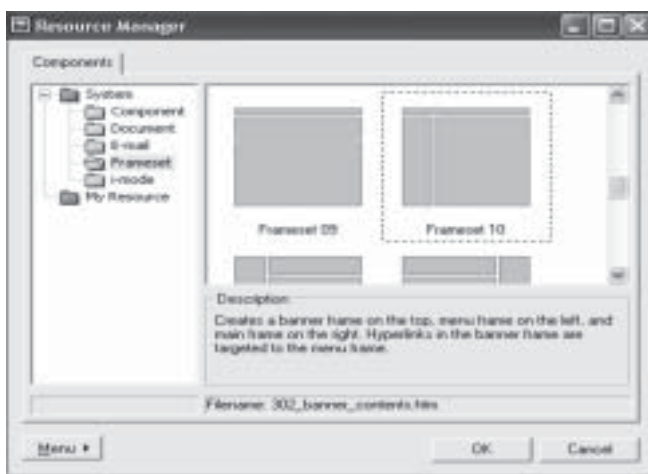
o'tiladigan bo'lsa, u holda mos **Bookmark** darchasidan o'tish adresini ham ko'rsatish kerak.

Uchinchi tur gipermurojaatlar. Bu holda brauzer oynasini freymlarga bo'lish kerak bo'ladi. Ekranni freymlar (bo'laklarga) bo'lish uchun **Frame**→**New frameset** buyrug'idan foydalaniladi. Natijada hosil bo'lgan muloqot oynadan (6.41-rasm) biror freymning turi tanlanadi. Tanlangan freymni yana xohlagancha tahrir qilish (ya'ni biror freymni yana bo'laklarga bo'lish yoki aksincha, keraksiz freymnlarni birlashtirish) mumkin.



6.41-rasm.

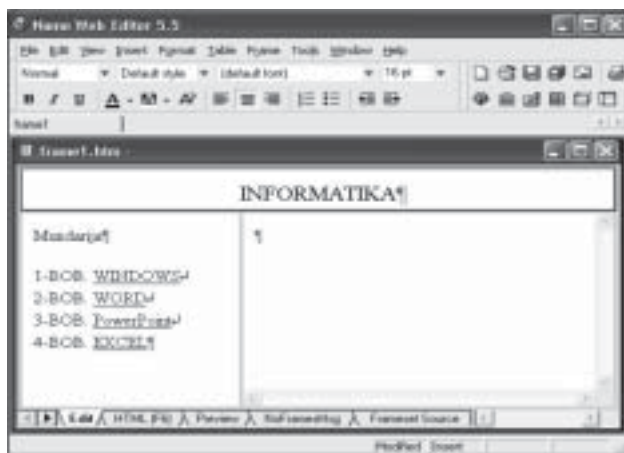
6.5-paragrafdagi misol uchun 10-nomerli freym mos keladi (6.42-rasm). Hujjat qaysi freymda ochilishi kerak bo'lsa, 6.41-rasmdagi **Target frame** darchasidan freymning nomi tanlanadi.



6.42-rasm.

Namo dasturi freymlarga o‘zi oldindan ayrim nomlarni berib qo‘yadi. Agar siz bu nomlarni bilmasangiz **Target frame** dar-chasining o‘ng tomonida joylashgan rasmchani „sichqoncha“ning chap tugmasi bilan bir marta bosib, siz tanlagan freymga mos rasmni hosil qilishingiz mumkin. Undan mos freymni ko‘rsa-tish yetarli va natijada bu freymning nomi kerakli joyda hosil bo‘ladi.

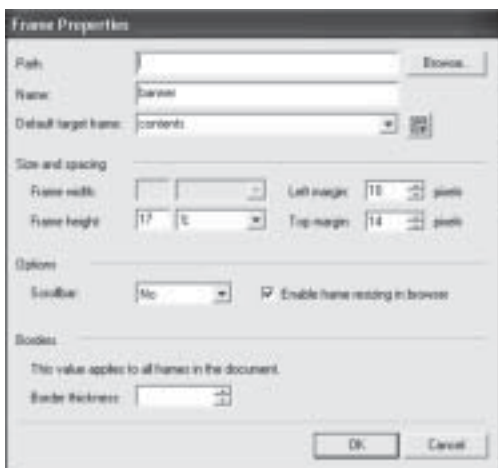
Freymlarga yuklanadigan fayllarni (teglardagidek) oldindan tayyorlash va keyin yuklash (**Frame**→**Open document in frame** yoki **Ctrl+Shift+O**) yoki to‘g‘ridan to‘g‘ri uning matnini mos freymga yozish mumkin (6.43-rasm).



6.43-rasm.

Ammo Windows, Word, Power Point va Excel murojaat qiladigan fayllar oldindan tayyorlangan bo‘lishi kerak. Veb-sahifaga tegishli barcha fayllar va rasmlar bitta papkada joylashishi maqsadga muvofiq. Freymlarga barcha ma‘lumotlar kiritilgandan keyin ularni saqlash kerak. Barcha freymlarni xotirada saqlash uchun **Frame**→**Save All Frames (Ctrl+Shift+S)** buyrug‘idan foydalaniladi. Bu holatda dastur har bir freymni xotirada alohida fayl sifatida saqlaydi. Saqlanayotgan freym oq rangda, qolgan freymlar esa kulrang tusda bo‘ladi. Oxirida bosh sahifa saqlanadi. Freymlarning nomini mazmuniga mos tanlagan ma‘qul. Hosil bo‘lgan hujjatni brauzerda ko‘rish uchun **Frameset Source** (6.43-rasm) holatiga o‘tish kerak.

Har bir freymning xossalar oynasi orqali unga tegishli xossalarni o‘rnatish mumkin (**Frame**→**Frame Properties** yoki **Ctrl+Shift+R**- 6.44-rasm).



6.44-rasm.

Path — shu freymda ochilishi lozim bo‘lgan fayl nomi.

Name — freymning nomi.

Width — freymning kengligi.

Height — freymning balandligi.

Scrollbar — freymda o‘tkazish yo‘lakchasining mavjudligi.



6.45-rasm.

Gipermurojaatni biror matnga, rasmga yoki tugmaga qo‘yish mumkin. Agar gipermurojaat rasm yoki tugmada qo‘yilishi lozim bo‘lsa, uni rasmning yoki tugmaning xossalar oynasi orqali o‘rnatish mumkin (6.45-rasm).